

Прачытай — перадай другому Сумесны праект газеты «Звязда» і Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

АД СЭРЦА ДА СЭРЦА

ЯК «МАЛЕНЬКАЯ «ЗАРЯ» РАСПАЛЬВАЛА ПАРТЫЗАНСКІ РУХ НА БРЭСТЧЫНЕ

У 1943—1944 гадах легендарнай Хаваншчыны (Івацэвіцкі раён) немец баяўся як агню. Па-першае, на востраве сярод балот знаходзіўся штаб партызанскага злучэння, які каардынаваў працу 11 брыгад і 12 атрадаў народных мсціўцаў. Па-другое, там друкавалася абласная газета «Заря», па закліках якой «лясная армія» папайнялася новымі байцамі кожны дзень.

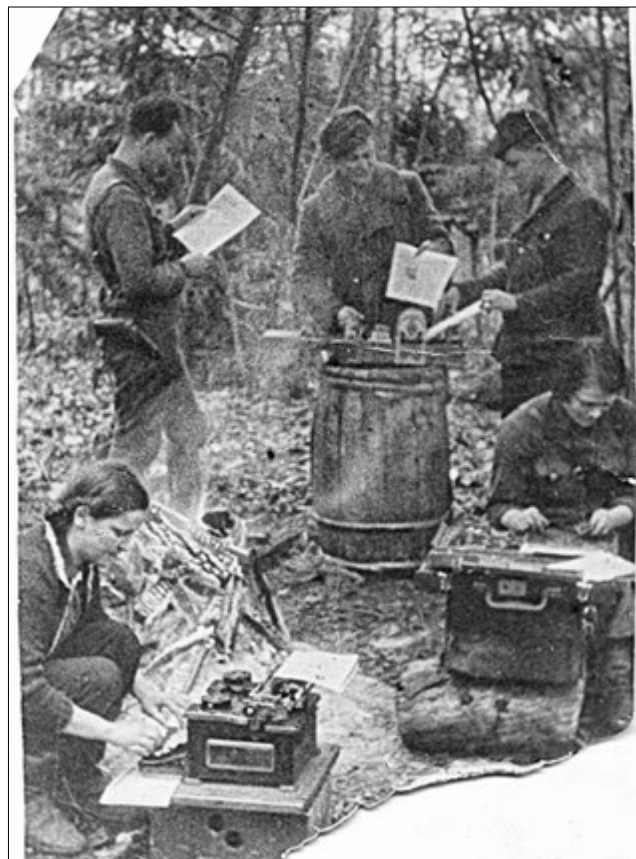
Карэспандэнцкая сетка, камандзіроўкі і штатны паэт

«Праца над першым нумарам супала з Днём савецкага друку. Сядзелі мы за сталом пад густымі хвойнымі кронамі. Побач на чатырох калах, убітых у зямлю, размясцілася наборная каса, на невялікім століку — друкарская машына. За некалькі метраў знаходзілася жыллё — шалашы, пакрытыя карой дрэў. На ложках — саламяныя матрацы і падушкі. Праўда, падчас дажджу дах дужа працякаў, аднак ніхто з калектыву не патрабаваў лепшых умоў», — успамінаў Калібераў у сваёй кнізе «Ад сэрца да сэрца».

Якой яна была, газета-партызанка? Зусім невялічкая, бо выдавалася фарматам у восем разоў меншым за даваенны. Усе яе так і звалі «наша маленькая «Заря». Праўда, сілу яна мела вялікую. Даведаўшыся пра аднаўленне выхаду абласной газеты, акупанты перапалохаліся. Тут жа выдалі ўлётку, дзе пісалі, што тыраж друкуецца не на Брэстчыне, а ў Маскве і закладваецца да партызан самалётамі. Але рэгулярны выпуск газеты хутка абверг варожыя паклёпы.

«Што прынеслі немцы ў Брэст? Голад. На дарослага працоўнага яны выдаюць 200 грамаў хлеба, а на дзіця — 100 грамаў. Цэлымі тыднямі насельніцтва не атрымлівае і гэтага. Іншых прадуктаў пазбаўлена ўвогуле.

«Што прынеслі немцы ў Брэст? Голад. На дарослага працоўнага яны выдаюць 200 грамаў хлеба, а на дзіця — 100 грамаў. Цэлымі тыднямі насельніцтва не атрымлівае і гэтага. Іншых прадуктаў пазбаўлена ўвогуле.

Стаяць (злева направа) галоўны рэдактар В. КАЛІБЕРАЎ, карэспандэнты А. СІРОЦІН і А. ПРЫПАТНЕЎ. Справа за наборнай касай сядзіць Н. ЛОГВІНА, пішучай машынкай Н. ПАНАМАРОВА.

Наборшчыца Наталля ЛОГВІНА.

Яны прынеслі гвалт. Яшчэ ў першыя дні акупанты забіралі гвалтоўна адзенне і абутак. Насельніцтва ходзіць у лахманах. Яны прынеслі смерць. За адну ноч нямецкія душагубы вывезлі ў Жабінку 120 дзяцей і закапалі іх жывымі. У другую ноч і днём імі расстраляна і закатавана 900 чалавек. Затым расстралялі яшчэ каля 200. [...] Яны прынеслі разбурэнні. У Брэсце на вуліцах Мухавецкай, Шпітальнай, Широкай амаль усе дамы зруйнаваны. Школы яны пераўтварылі ў казармы», — пісалі ў адным з нумароў.

Цікавае падпольнай «Зарі» ў тым, што яна мела шырокую карэспандэнцкую сетку па ўсёй вобласці. Партызаны і падпольшчыкі былі не толькі актыўнымі чытачамі, але і аўтарамі: нават у тым няпростым часе яны дасылалі лісты ў рэдакцыю.

— У нас захоўваецца перапіска Васіля Каліберава з партызанам Захарам Паплаўскім. Рэдактар дзякуе за інфармацыю, пытаецца аб здароўі байца і становішчы яго атрада, — расказвае Ірына Зарэцкая. — Навіны прыносілі з самых аддаленых куточкаў вобласці, паступалі яны нават з-за мяжы. Так,

якія дасылалі сваю паперу, атрымлівалі дадатковыя экзэмпляры газеты.

Штатныя супрацоўнікі таксама ніколі не заседжваліся ў рэдакцыі — рэгулярна адпраўляліся ў «камандзіроўкі», каб уважліва ўбачыць, як жывуць народныя мсціўцы. Падчас адной з такіх вылазак Аляксандр Прыпатнеў трапіў у сапраўднае пекла: разам з партызанскім атрадам Грабянёва журналісту давялося адбіваць нападзенне немцаў на вёску Галёўка. На полі бою засталася каля васьмі дзясяткаў варожых трупцаў...

Быў у газеце і свой паэт — Мікола Засім. Інструктар Брэсцкага абласнога антыфашысцкага камітэта пачаў пісаць вершы задоўга да вайны, але менавіта ў лясной глушы, сярод векавых сосен і непраходных балот яго талент праявіўся на поўную моц. Успамінаючы пра Мікалая Арцэмавіча, Васіль Калібераў пісаў: «Спачатку мы не вельмі паверылі, што перад нам сапраўдны самародак, таленавіты майстар мастацкага слова. Аднак паступова сумневы пачалі

так. Акупанты помсцілі за гэта, пачалі з асаблівай жорсткасцю распраўляцца з мірнымі жыхарамі. Лясныя масівы ў пошуках «лясной арміі» працэсваліся ў два разы часцей.

Пад свістам куль — друкуй

Рэдакцыя «Зарі» знаходзілася акурат паміж дзвюма важнымі чыгункамі — Брэст — Мінск і Брэст — Луцінец. За тры дні да пачатку «рэйкавай вайны» газета выйшла з перадавіцай «Аніводны эшалон ворага не павінен дайсці да фронту». Адказам на заклік сталі пасяховыя вынікі: толькі за першы дзень аперацыі партызаны вобласці ўзарвалі больш за дзве тысячы рэк, чыгуначны рух спыніўся на некалькі су-

Друкарская машына «Партызанка».

так. Акупанты помсцілі за гэта, пачалі з асаблівай жорсткасцю распраўляцца з мірнымі жыхарамі. Лясныя масівы ў пошуках «лясной арміі» працэсваліся ў два разы часцей.

Дакладна вядома, што падчас вайны ні адзін немец не змог трапіць на Хаваншчыну. Востраў знаходзіўся ў самай сярэдзіне непраходных балот. Партызаны траплялі на яго ноччу па доўгай ганюсенькай кладцы, схаванай пад вадой. Гісторыкі і зараз не могуць

назваць дакладную колькасць жыхароў Хаваншчыны ў 1943—1944 г. Акрамя абкамаў партыі і камсамола, партызанскага штаба, рэдакцыі і шпітала, тут жылі сотні партызан. Зусім побач знаходзіўся сямейны лагер з лясной школай. Вораг спрабаваў «выкурыць» людзей з лесу, атакуючы з паветра. Васіль Калібераў успамінаў: «Калі фашысцкія самалёты праляталі над самымі дрэвамі, нашы аўтаматчыкі і кулямётчыкі абрушвалі на іх агонь. Гэта крыху дапамагала. Гітлераўцы, адчуваючы небяспеку, без рэзбору скідвалі бомбы. Многія траплялі не на востраў, а ў балота. Не абышлося, ка-нешне, і без цудаў. Неяк я сядзеў у зямлянцы, вычытваючы карэктуру. Раптам зашумела ў вушах. Падняў галаву і ўбачыў на краі стала дзіўны прадмет. Узяў у руку — цёплы, востры кавалак металу. Выйшаў з зямлянкі, гляджу — варонка з жоўтым пяском. Побач вырваная з каранем маладая сасна. Аказалася, паветраная

хваля ад узарванай бомбы імгненна аглушыла мяне, я не ўбачыў і не пачуў, як кілаграмовы асколак праз адчыненыя дзверы ўляцеў і ўпаў проста на стол».

Напамін нашчадкам

Памяць аб партызанскім мінулым Хаваншчыны і яе жыхароў не згасеае. Падчас экскурсій на востраў дырэктар Івацэвіцкага гісторыка-краязнаўчага музея Раіса ГОРБАЧ расказвае школьнікам павучальную гісторыю:

— Здарылася гэта зімой 1944-га. Сувязная несла свежы нумар газеты з Хаваншчыны да чытачоў. Толькі зайшла на адну з вуліц, а там — нем-

цы. Бегчы ў лес позна, дзяўчына ўскочыла ў першую з хат. Гаспадар яе пашкадаваў і схваў на печы разам са сваімі дзецьмі. «Зарю», доўга не думаючы, запіхаў у валёнак, які стаў пасярод хаты. Праз імгненне ўварваліся паліцаі. Абшукалі мужыка, дзяцей і сувязную, ператрэслі ўсё, што заўважылі, нават падушкі з сеннікамі папаролі. Валёнак, які ваяўся каля печы, паліцаі з ухмылкай падштурнуў нагой, а вось другі чамусьці не крануў. Нічога не знайшоўшы, гітлераўскія карнікі сышлі... Вынік: хочаце што-небудзь надзейна схавач, смела кладзіце на самае заўважнае месца.

Штогод у канцы мая ціхая ў мірны час Хаваншчына напаяняецца сотнямі галасоў. Сюды з'язджаюцца нашчадкі партызан, якія ваявалі некалі за свабоду беларускай зямлі, якія ўслаўлялі перамогі таварышаў на старонках «Зарі». На подступах да вострава стаіць валун, на ім словы памяці героям. Васіль Калібераў, аднойчы вярнуўшыся сюды, напісаў: «Людзі чытаюць і думаюць: «Так, справа, за якую змагаліся, паміралі верныя абаронцы роднай зямлі, бессмяротная. Яна жыве і перамагае, кліча да новых здзяйсненняў у гонар міру і прагрэсу». Ад сэрца да сэрца ідуць гэтыя словы. Яны не ведаюць перашкод, як не ведалі іх патрыёты ў святой бітве за Радзіму».

Падрыхтавала Ганна КУРАК, фота аўтара і з архіваў Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея. Мінск — Брэст — Мінск.

развейвацца. Вершы бралі за жывое».

*Хто часці ганьбай
не замазаў,
У кім сэрца
праўдаю гарыць —
На бой з фашысцкаю
заражай!
Даволі кроў
ёй нашу піць.
За вілы, стрэльбы,
за сякеры
Бярыся, вольны чалавек!
І адплаці ім,
катам-зверам,
За крыўду,
слёзы і за здзек. [...]*

Народныя мсціўцы з нецярпеннем чакалі кожны нумар газеты і пастаянна прасілі павялічыць тыраж выдання. Галоўны рэдактар успамінае ў сваёй кнізе: «Калі даведаліся, што абмежаванне звязанае з недахопам паперы, арганізавалі збор і дастаўку. Рэдакцыя атрымала кілаграм ад 50 чыстых лістоў. Праўда, папера якасцю не вылучалася. У асноўным гэта былі школьныя сшыткі, шпалеры». Тым не менш партызаны і падпольшчыкі,